

The Personal Credibility of the Historian as a Rhetorical Factor (Case study: *Futuḥāt-i shāhī*)

Hamzeh Kafash¹ & Mahmoud Fotouhi^{2*}

Abstract

The personal credibility and authority of the historian are one of the major subjects in Historiography. It's important since the greater the personal credit of historians, the greater would be the degree of persuasion of the audience. In this article, we analyze the degree of historian influence on audience persuasion and rhetorical methods and verbal devices used for historiography credit which makes the text more believable to the audience. In this article, applying the Neo- Aristotelian criticism method, we want to demonstrate the historian Ethos and strategies used by him to increase his credit. For this purpose, we choose *Futuḥāt-i shāhī* Cornicle by Amīnī Haravī, since it was one of the first and impressive histories of Safavi's government formation and its ideology because the role and personal credibility of historian and his persuasive of methods are very important.

Keywords: neo- Aristotelian criticism, ethos, *Futuḥāt-i shāhī*, historiography, Safavi

Received: 24 October 2019
Received in revised form: 23 January 2020
Accepted: 11 February 2020

1. PhD Candidate in Persian Language and Literature, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran;
ORCID ID: <https://orcid.org/0000000315858563>

2. Corresponding author, Professor, Department of Persian Language and Literature, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran; Email: fotoohirud@um.ac.ir

1. Introduction

The historian personality is one of the main factors in the validity of historical narrative. The character of the historian is a rhetorical function here. Because in addition to validation of historical narrative, it is accompanied by the persuasion of audience. Historians, consciously in history, have sought to validate their historical events. They used objective eyewitnesses, predecessors, contemporaries, and so on. However, it should not be mentioned that the most important and fundamental factor in historical authenticity is the character of the historian. From this view point, historical authenticity is closely linked to the historian's authority and credibility. The historian's credit for the historian is that what method would the historian produce the right documents? Thus, the degree of content of the historian's discourse increases in the presentation of historical evidence. The authors seek to show how the historian achieves this personal credit in his historical context.

2. Methodology

Among rhetorical criticism, neo - Aristotle criticism has long term history. This approach, although criticized and reviewed, continues to be one of the most important approaches to its life. First, in 1391, Herbert Wichelns propounded the main tools of neo - Aristotle criticism as " The Literary Criticism of Oratory " in his article. He made a distinction between literary criticism and rhetorical criticism there. Aristotle had already begun to write in the On Rhetoric and other like Cicero and Quintilian. These elements were the speaker's personality, the public character of the speaker or the public's perception of the speaker, the major ideas presented in the speech, the motives to which the speaker appealed, the nature of the speaker's proofs, the speaker's judgment of human nature in the audience, the arrangement of the speech, the speaker's mode of expression, the speaker's method of speech preparation, the manner of delivery, and the effect of discourse on the immediate audience and its long-term effects (Foss, 2009, P. 22).

Since he did not deal with the analysis of these subjects, literary critics applied to the sources of classical rhetoric and benefited from the underpinnings of the rhetoric that Aristotle discussed in *On Rhetoric*, literary critics turned to classical rhetoric and took advantage of the rhetoric pillars that Aristotle had discussed in oratory: innovation, arrangement, style, memory and delivery (ibid, p. 22). Therefore, the application of the three elements of Aristotle's artificial arguments for review and critique of literary texts was first proposed in the neo - Aristotle criticism approach.

In this paper, the authors mention the difference between Aristotle and Cicero Ethos. This difference is, first, that one of the characteristics of the orator was based on common sense. This feature is necessary for the rational type because if a speaker wishes to express the truth, he must be wise enough about what he is talking about. The second is the difference between the client and the plaintiff which has very little relation with Aristotle's rational Ethos. This concept entails two categories: content and influence. It is, therefore, a good representation of the character of an orator and the principal (content), for the audience. In other words, this study aimed to investigate the relationship between self - efficacy and Pathos. The difference between Cicero's Ethos and Pathos is that he has some kind of gentleness with him, but it is equal to arousing strong feelings. While Aristotle's Ethos is a logical concept and does not have a goal in arousing emotions, and unlike Aristotle, it includes all types of feelings.

According to the above explanation, in this paper, the authors have put the Aristotelian Ethos for text analysis. For Aristotelian ethos, in addition to being text, Aristotelian Ethos is more logical than Ciceronian one. On the other hand, because in the new - Aristotelian approach, Aristotle's theory has been used. It is necessary to mention that the authors have mentioned the above explanations to understand the addressee about Aristotle and his critique of neo - Aristotle and have extracted the text analysis unique to Aristotle's theory and those cases which have been used to obtain the authenticity of the historian.

3. Conclusion

In the tradition of historiography, some of the essential elements are common and are not special to *Futuhāt-i shāhī*, such as the fame of the historian and writing and composition. But some of these elements, especially those of *Futuhāt-i shāhī* which belong to the historiography of Safavid era, are the means of distinguishing it with pre - Safavid historiography. Using the current discourses of their time Amīnī Haravī seeks to link past discourses with the new discourse of Safavid establishment in the direction of legitimacy.

It should be divided into two categories: general elements and discursive elements. Those elements which serve to strengthen and promote the values of Safavid's political and ideological system will be credited to the historian and his work. However, for audiences outside the discourse or the rival discourses can reduce the authenticity of the text and reduce it to a sectarian text. In this paper, we used the rhetorical criticism techniques to investigate the functions of the ethos for the historian in the whole text of the *Futuhāt-i shāhī* and showed how intratextual and extratextual elements could add to the historian's credit.

دوماهنامه علمی - پژوهشی

د ۱۱، ش ۶ (پیاپی ۶۰) بهمن و اسفند ۱۳۹۹، صص ۶۳۵ - ۶۲۳

اعتبار شخصی تاریخ‌نگار به مثابه یک عامل بلاغی (مطالعه موردی: تاریخ فتوحات شاهی)

حمزه کفاش^۱، محمود فتوحی^{۲*}

۱. دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.

۲. استاد گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.

پذیرش: ۹۸/۱۱/۲۲

دریافت: ۹۸/۰۸/۰۲

چکیده

یکی از مباحث اصلی در تاریخ‌نگاری میزان اعتبار شخصی و مرجعیت تاریخ‌نگار است. اهمیت این امر از آنجاست که هر چه میزان اعتبار شخصی تاریخ‌نگار بالاتر باشد، میزان اقتناع مخاطب به طبع آن بالاتر می‌رود. در این جستار میزان تأثیرگذاری تاریخ‌نگار در اقتناع مخاطب و شیوه‌ها و تمهیدات بلاغی و زبانی که به اعتبار سخن تاریخ‌نگار در جهت باورپذیری بیشتر مخاطب به کار گرفته می‌شده است، مورد بررسی قرار خواهد گرفت. در این مقاله با به‌کارگیری روش نقد نو - ارسطویی برآنیم تا اعتبار شخصی تاریخ‌نگار و راهبردهایی را که تاریخ‌نگار برای بالا بردن اعتبار شخصی خود به‌کار می‌برده است، نشان دهیم. از آنجایی که یکی از کارکردهای متن‌های تاریخی در راستای تحکیم و تثبیت حکومت‌ها نوشته می‌شوند، این متن‌ها آوردگاه استفاده از تمهیدات بلاغی و زبانی‌اند. تاریخ فتوحات شاهی اثر امینی هروی به دلیل اینکه از نخستین تاریخ‌های نوشته‌شده و مؤثر در شکل‌گیری دولت و ایدئولوژی صفویان است، انتخاب شد، چراکه نقش و اعتبار شخصی تاریخ‌نگار و شیوه‌های اقتناع‌گری وی بسیار اهمیت دارد.

واژه‌های کلیدی: نقد نو - ارسطویی، اتوس، فتوحات شاهی، تاریخ‌نگاری، صفویه.

۱. مقدمه

۱-۱. تعریف مسئله

اعتبار روایت تاریخی یکی از مسائل اصلی در حوزه تاریخ‌نگاری است. از دیرباز سخن بر سر مدارک و اسناد تاریخی معتبر و نامعتبر بوده است، اما پرسش این است که چه سنگ محکی این اعتبار را تعیین می‌کند؟ چه روش‌هایی برای اعتبارسنجی مدارک تاریخی به کار گرفته می‌شود؟ تاریخ‌نگاران، آگاهانه در روایت تاریخ، در پی اعتباربخشی به رویدادها و وقایع تاریخی خود بوده‌اند. آنان در این راستا از شاهدان عینی، تاریخ‌نگاران پیشین، معاصران و ... استفاده می‌کردند. اما این نکته را نباید از یاد برد که مهم‌ترین و بنیادی‌ترین عامل در اعتبار تاریخی، شخصیت تاریخ‌نگار است. با بررسی شیوه‌های اعتباربخشی تاریخ‌نگاران به اسناد تاریخی می‌توان به نوعی روش‌شناسی تاریخ‌نگار دست پیدا کرد. از این روی، اعتبار تاریخی پیوندی نزدیک با مرجعیت^۱ و اعتبار شخصی تاریخ‌نگار پیدا می‌کند. اعتبار شخصی تاریخ‌نگار ناظر به این مسئله است که تاریخ‌نگار، درستی مدارک تاریخی‌اش را با تشبث به چه روشی ارائه می‌کند؟ بنابراین هر چه میزان اعتبار سخن تاریخ‌نگار در ارائه مدارک تاریخی بالاتر رود، میزان اقتناع مخاطب نیز افزایش پیدا می‌کند. ما در این جستار برآنیم تا نشان دهیم که تاریخ‌نگار در متن تاریخی‌اش، چگونه به این اعتبار شخصی دست می‌یابد.

۲. پیشینه تحقیق

در میان تحقیقات ادبی تاکنون پژوهشی که به جنبه‌های زبانی و بلاغی متن‌های تاریخی بپردازد، صورت نگرفته است. منظور از بررسی جنبه‌های زبانی و بلاغی متن - در این جا تاریخ - دستیابی به شیوه‌ها و کاربردهای اقناعی متن است. این شیوه بر اساس بازخوانی آثار آموزگاران خطابه در یونان و روم باستان مانند فن خطابه ارسطو و پرورش خطیب از سیسرو و رویکردهای جدیدی مانند نقد نو - ارسطویی قابل ارزیابی است. در این میان مقاله‌هایی که با روش این پژوهش تاکنون معرفی و نوشته شده است، مقاله‌ای است با عنوان «رتوریک سیاسی و الگویابی پارلمانی در نطق‌های عمومی فراکسیون امید و ولایت» که نویسندگان به بررسی برهان‌های صناعی یعنی اتوس، پاتوس و لوگوس در خطابه‌های نمایندگان مجلس پرداخته‌اند.

همچنین مقاله «معرفی روش‌های مبتنی بر خطابه باستان در نقد رتوریک کتاب مقدس و بررسی چالش‌های به‌کارگیری آن‌ها در مطالعات نامه به عبرانیان» که در آن نقد رتوریک با تأکید بر متن مقدس معرفی و شیوه‌های مختلف نقد رتوریک معرفی و تحلیل شده است.

پیکره تحقیق: در این جستار ما تنها به بررسی راهبردهای اتوس‌آفرینی در تاریخ فتوحات شاهی اثر امینی هروی بسنده کرده‌ایم. هر چند که اگر تفاوتی در استفاده از این روش در تاریخ‌های دوره‌های قبل و بعد از فتوحات شاهی باشد، ذکر می‌شود. این متن به این دلیل انتخاب شد که جزو اولین تاریخ‌های نوشته‌شده در عصر صفوی شمرده می‌شود و از آنجایی که این تاریخ به دستور شاه اسماعیل در دوران شکل‌گیری گفتمان صفوی نوشته شده، اهمیت بسیاری دارد. همچنین فتوحات شاهی، به‌عنوان الگویی برای تاریخ‌نگاری صفویان، مورد استفاده تاریخ‌نگاران بعدی قرار گرفت. نگارش فتوحات شاهی به دستور شاه اسماعیل صفوی در تاریخ ۹۲۷ ق آغاز شد. امینی هروی که در زمان سلطان حسین میرزا منصب صدارت داشت و پس از او به دربار شاه اسماعیل رفته بود، فردی درباری به حساب می‌آمد. بنابراین وابستگی وی به دربار شاه اسماعیل و از طرفی نوشتن تاریخی که به نوعی اولین تاریخ صفویان قلمداد می‌شد، در نگارش کتاب او بی‌تأثیر نبود.

۳. چارچوب نظری: نقد بلاغی و عامل اعتبار شخصی

در میان رویکردهای نقد بلاغی^۲، نقد نو - ارسطویی^۳ سابقه‌ای درازمدت دارد. این رویکرد هرچند، پس از مطرح شدن مورد نقد و بررسی قرار گرفت، اما همچنان به‌منزله یکی از مهم‌ترین رویکردهای نقد رتوریک به حیات خود ادامه داده است.^۴ نخستین بار، در سال ۱۹۲۵، هربرت ویچلز^۵ ابزارهای اصلی نقد نو - ارسطویی را در مقاله‌ای با عنوان «نقد ادبی سخنوری»^۶ مطرح کرد. ویچلز در مقاله‌اش به تمایز میان نقد ادبی و نقد رتوریک پرداخت. وی می‌گوید: نقد رتوریک ضرورتاً نقدی تحلیلی است. رویه نقد رتوریک چنین است که شخصیت سخنور را همچون عاملی تعیین‌کننده در نظر می‌گیرد. همچنین این نوع نقد، وجهه عمومی فرد را نیز در نظر دارد - نه آنچنان که به راستی بوده است، بلکه آن چنان که دیگران در مورد او می‌اندیشند. نقد رتوریک مستلزم توصیف مخاطبان سخنور و توصیف ایده‌های اصلی که سخنور به‌واسطه آن شنوندگانش را

تحت تأثیر قرار می‌دهد نیز هست - نظیر مواضع او، انگیزه‌هایی که بدان‌ها متوسل می‌شود و خصلت برهان‌هایی که مطرح کرده است (Wichelns, 1962, P. 212). وی معتقد بود که نقد رتوریکی ارتباطی با ماندگاری و زیبایی اثر ندارد، بلکه با تأثیر مرتبط است. نقد رتوریکی گفتار/ سخن را به‌منزله گفت‌وگویی برای مخاطبانی خاص در نظر می‌گیرد، و وظیفه‌اش را به تحلیل و فهم روش‌های سخنور در جهت ابلاغ ایده‌هایش به مخاطبان، معطوف می‌کند (ibid, P. 209).

موضوعات اصلی که ویچلز در پی کشف آنان بود، پیش‌تر ارسطو در کتاب فن خطابه و بلاغیان دیگری مانند سیسرو و کوئین‌تیلیان، به آن‌ها پرداخته بودند. آن موضوعات عبارت بودند از: فردیت سخنور، شخصیت عمومی سخنور یا درک عمومی از وی، مخاطب، ایده اصلی ارائه شده در گفتار، انگیزه‌هایی که سخنور به آن‌ها متوسل شده است، ماهیت برهان‌های سخنور، داوری سخنور در باب طبیعت بشری با در نظر گرفتن مخاطبانش، نحوه چینش گفتار، حالت بیان سخنور، روش تدوین گفتار سخنور، اسلوب بیان و تأثیر آنی و تأثیرات درازمدت سخن بر مخاطب (Foss, 2009, P. 22). از آنجایی که ویچلز به چگونگی تحلیل این موضوعات نپرداخته بود، منتقدان ادبی به سرچشمه‌های بلاغت کلاسیک روی آوردند و از ارکان خطابه که ارسطو در فن خطابه بحث کرده بود، بهره بردند. این ارکان عبارت بودند از: رکن ابداع، رکن ترتیبات، رکن سبک، رکن حافظه و رکن فن بیان (ibid, P. 22). از این رو، به‌کارگیری سه عنصر برهان‌های صناعی ارسطو برای بررسی و نقد متون ادبی نخستین‌بار در رویکرد نقد نو - ارسطویی طرح شد. بررسی هر یک از این ارکان خود می‌تواند موضوع مقاله‌ای دیگر باشد و پرداختن به تمامی ارکان در این جستار امکان‌پذیر نیست.

نقد نو - ارسطویی از سطوح مختلفی تشکیل شده است. برای مثال این نقد برای تحلیل یک اثر هنری^۳، سه گام اصلی را پیش می‌نهد: بر ساخت بافتی که اثر هنری در آن شکل گرفته است، کاربرد پنج کانون رتوریکی ارسطو و ارزیابی تأثیر اثر هنری بر مخاطب (Foss, 2009, P. 24). در این مقاله تنها به گام دوم تحلیل رتوریکی و بخش رکن ابداع و مقوله اعتبار شخصی بسنده می‌کنیم و می‌کوشیم تا از این طریق به این پرسش‌ها پاسخ دهیم که: تاریخ‌نگار از چه روش‌هایی برای خود اعتبار کسب می‌کند؟ این روش‌ها تا چه اندازه در اقتناع مخاطب مؤثر بوده است؟ با توجه به گستردگی معنای اتوس (Ethos/ η'θος)، طرح مبحث اتوس در تاریخ‌نگاری با

چگونگی راهبردهای کسب اعتبار شخصی تاریخ‌نگار و پادشاه مرتبط است. بنابراین، در تاریخ‌نگاری با دو گونه اتوس رویه‌رو هستیم. نخست اتوسی که تاریخ‌نگار برای خود می‌سازد و دیگری اتوسی است که توسط تاریخ‌نگار برای پادشاه شکل می‌گیرد. از آنجایی که روش‌های اتوس‌آفرینی برای پادشاه با تأثیرگذاری و برانگیختن احساسات مخاطب (Pathos/ παθος) بیشتر سروکار دارد در این مقاله تنها به بررسی اتوس و راهبردهای کسب اعتبار تاریخ‌نگار بسنده می‌کنیم.

اتوس یا اقناع با توسل به اعتبار^{۱۴} یا شخصیت سخنور از نظر مفهومی در طول تاریخ بلاغت یونان و روم و حتی تا زمان معاصر، دستخوش تغییرات گوناگونی شده است. به گونه‌ای که این دگردیسی معنایی را می‌توان در زمان معاصر تا نظریه مرگ مؤلف دنبال کرد. این مفهوم نزد خطیبان دوران هلینیستی^{۱۵} مانند لیزیاس^{۱۶} به مراتب متفاوت‌تر از اتوس نزد خطیبان رومی از جمله سیسرو^{۱۷} و کوین تیلیان^{۱۸} بود.^{۱۹} در اینجا به اختصار دو معنای اتوس هلینیستی و اتوس رومی بیان و تفاوت هر یک ذکر خواهد شد و سرانجام به معنایی که مورد نظر نگارندگان پژوهش حاضر است اشاره خواهیم کرد.

تطور مفهوم اتوس در یونان باستان و روم: مفهوم اتوس تا قبل از ارسطو به شکل‌های گوناگونی مطرح و مورد استفاده قرار گرفته بود. خطیبانی مانند لیزیاس (۴۵۹-۳۰۸ ق.م.) که در نوشتن عریضه‌های دادگاهی شهرتی داشت مهارتش در «ساختن ابزارهای اقناعی از طریق شخصیت» بود. وی در عریضه‌های خود وضعیت زندگی، اصل و تبار و ... مراجعان خود را لحاظ می‌کرد. این روش لیزیاس توسط سقراط مورد انتقاد قرار گرفت.^{۲۰} افلاطون نیز واژه اتوس را به‌کار نگرفت، اما اتوس افلاطونی به دنبال کشف و بیان حقیقت نفس^{۲۱} بود. بنابراین، اتوس افلاطونی هماهنگی درونی میان زبان، شخصیت و حقیقت را توصیف می‌کرد. در مدل افلاطونی، اتوس جایی بود که زبان و حقیقت با یکدیگر تلاقی می‌کردند و در شخص مجسم می‌شدند (Baumlin, 2001, p.278). نکته مهم در اتوس افلاطونی این بود که وی به صراحت اعلام می‌کرد که حقیقت می‌بایست در شخص مجسم شده باشد و زبان شخص باید این حقیقت را بیان کند. بنابراین برای سخنور^{۲۲} ضروری بود تا اقسام سخن و اقسام نفس^{۲۳} را طبقه‌بندی می‌کرد تا از این طریق بتواند سخن

مناسب هر نفس را بازبشناسد و بیان کند. هر چند که شناخت اقسام نفس، هسته مرکزی بلاغت افلاطون بود، اما او به شرح و توصیف آن نپرداخت و فیلسوفان دیگری مانند ایسوکراتس^{۲۴} (۴۳۶-۳۲۸ ق.م) پی آن را گرفتند. سرانجام آنچه ایسوکراتس از تأثیر شناخت اقسام سخن و اقسام نفس بر مخاطب نتیجه گرفت این بود که سخنور خود باید دارای ذاتی خوب باشد تا سخنش مؤثر افتد و برای زندگی فرد نقش بسیار سنگینی قائل بود و این خلاف رأی ارسطو بود.

نظام اقناعی ارسطویی متشکل از پنج رکن است که عبارتند از: ابداع^{۲۵}، ترتیبات^{۲۶}، سبک^{۲۷}، حافظه^{۲۸} و فن بیان^{۲۹}. ارسطو رکن ابداع را به دو بخش برهان‌های صناعی^{۳۰} و برهان‌های غیرصناعی^{۳۱} تقسیم می‌کند (Aristotle, Book1, Chapter2, 1356a, p. 38). منظور از برهان‌های غیرصناعی آن مواردی است که سخنور در ایجاد آن‌ها نقشی ندارد، بلکه از منابع دیگری مانند شهادت شاهدان یا مدارکی مانند نامه‌ها و قراردادهای استفاده می‌کند. در مقابل، ارسطو برهان‌های صناعی را به سه لایه طبقه‌بندی می‌کند: ۱. اقناع با توسل به شخصیت سخنور، ۲. اقناع با توسل به احساسات مخاطب، و ۳. اقناع با توسل به خرد مخاطب (ibid, p.3). ارسطو در تعریف اتوس معتقد بود همین که سخنور به ظاهر انسان خوبی باشد کفایت می‌کند و نیازی نیست که شخص، ذاتاً انسان خوبی باشد. همچنین وی معتقد بود که اعتبار سخنور می‌بایست از طریق سخنش حاصل شود نه از طریق شهرت قبلی سخنور (Aristotle, Book1, Chapter 2, 1356a, p.39) از این روی، اتوس ارسطویی بیشتر مبتنی بر متن بود تا شخص سخنور.

ارسطو در کتاب دوم فن خطابه سه مؤلفه برای اتوس ارائه می‌کند که سخنور از طریق این سه به اعتبار خود می‌افزاید و اعتماد مخاطبان نسبت به سخنور بیشتر می‌شود. آن مؤلفه‌ها عبارت بودند از: عقل سلیم^{۳۲}، فضیلت^{۳۳} و حسن نیت^{۳۴} (Aristotle, Book2, Chapter1, 1378a, p.112). منظور از عقل سلیم، ویژگی‌های فکری خاصی است که فقدان آن به عقاید نادرست منجر می‌شود. فضیلت به‌طور خاص با شخصیت اخلاقی سخنور مرتبط است و حسن نیت احساسی است که مخاطب برای سخنران ایجاد می‌کند (Wisse, 1989, p.30). ارسطو معتقد است شخصی که به‌صورت ظاهری تمام این ویژگی‌ها را داشته باشد، سخنانش برای شنوندگان اقناع‌کننده‌تر است (ibid.:Chapter1,1378a, p.113). مفهوم اتوس نزد ارسطو بیشتر در بیان و نوع ایراد سخن نمود پیدا می‌کرد و این مدل با تلقی سیسرون متفاوت بود.

اتوسِ سیسرویی با اتوسِ ارسطویی^{۳۵} در دو نکته با یکدیگر متفاوت بودند: نخست اینکه یکی از ویژگی‌های سخنور در معنای ارسطویی آن مبتنی بر عقل سلیم بود. این ویژگی برای نوع منطقی ضرورت دارد چرا که اگر سخنوری بخواهد حقیقت را بیان کند، می‌بایست به اندازه کافی درباره آنچه سخن می‌راند، خردمند باشد. دوم تفاوتی است که سیسرو بین موکل^{۳۶} و شاکی^{۳۷} بنا نهاد که ارتباط بسیار کمی با اتوسِ منطقی^{۳۸} ارسطو دارد. مفهوم اتوسِ سیسرویی مستلزم دو طبقه‌بندی است: محتوا^{۳۹} و تأثیر^{۴۰}. بنابراین اتوسِ نمایشِ مطلوبِ شخصیتِ سخنور و موکل است (محتوا)، به هدفِ هم‌دلی^{۴۱} شنوندگان. به عبارت دیگر، اتوسِ سیسرویی شخصیت‌نماست با هدفِ هم‌دلی، که اتوسِ هم‌دلی^{۴۲} نام دارد. تفاوتِ اتوسِ سیسرو با پاتوس این است که اتوسِ نزد وی نوعی هم‌دلی‌های ملایمی را دربر می‌گیرد اما پاتوس برابر است با برانگیختنِ احساساتِ شدید. این در حالی است که اتوسِ ارسطویی مفهومی منطقی است و هدفی در برانگیختنِ احساسات ندارد و پاتوس نزد ارسطو همه نوع احساسات (خواه ملایم و خواه شدید) را شامل می‌شود (Wisse, 1989, pp.233-248). در جدول ۱ به خوبی تفاوتِ اتوسِ ارسطویی و سیسرویی و میزانِ عقلانی و احساساتی بودن آن نشان داده شده است.

جدول ۱: تفاوت مفهوم اتوس از نظر ارسطو و سیسرو از کتاب وایس

Table 1: The difference between the concept of Ethos from the view point of Aristotle and Cicero

Aristotle		Cicero
pathos	[violent emotions
		gentel emotions
ethos]	reliability
logos		rational arguments

با توجه به توضیحات فوق، در این مقاله، ما اتوسِ ارسطویی را در جهت تحلیل متن مبنا قرار داده‌ایم. چرا که اتوسِ ارسطویی علاوه بر متنی بودن، نسبت به اتوسِ سپیرویی منطقی‌تر است. از طرفی دیگر، چون در رویکرد نقد نو- ارسطویی، اتوسِ ارسطویی استفاده شده است، ما همان شیوه را اساس کار قرار داده‌ایم. ذکر این نکته ضروری است که توضیحات فوق را در جهت آشنایی و فهم مخاطب در باب اتوس و نقد نو- ارسطویی ذکر کردیم و تحلیل متن را منحصر به اتوسِ ارسطو و این رویکرد رتوریکی نکردیم و بیشتر آن مواردی را که در تواریخ این دوره در جهت کسب اعتبار تاریخ‌نگار به کار گرفته می‌شده است استخراج کرده‌ایم.

۴. راهبردهای کسب اعتبار شخصی برای تاریخ‌نگار

با توجه به توضیحاتی که در باب اتوس داده شد، بررسی راهبردهای اتوس‌آفرینی در تاریخ‌نگاری را می‌توان به دو بخش تقسیم‌بندی کرد. نخست اتوسی که تاریخ‌نگار برای خود می‌سازد و دیگری حول محور شخصیت شاه به وسیله تاریخ‌نگار شکل می‌گیرد. طرح اتوس‌سازی برای شخصیت شاه چون با مسئله مشروعیت‌بخشی به سلطنت پیوندی نزدیک و جدانشدنی دارد و پیش از این محققان به عوامل مؤثر در مشروعیت‌بخشی به سلطنت صفویه سخن گفته‌اند^۴، تمرکز این جستار را بر تاریخ‌نگار و شیوه‌های کسب اعتبار خود تاریخ‌نگار در تواریخ صفوی، معطوف می‌کنیم. چرا که بررسی میزان اعتبار تاریخ‌نگار نزد مخاطب درجه اهمیت بیشتری دارد. به این دلیل که هر چه میزان اعتبار شخصی تاریخ‌نگار بیشتر باشد، میزان اقبال و تأثیرگذاری کلامش بر مخاطبان بیشتر خواهد بود. از طرفی دیگر، چون یک سوبه این تأثیرگذاری مسئله قدرت و حکومت است، بنابراین شهرت تاریخ‌نگار و بررسی مسائل مؤثر بر آن ضروری می‌نماید. راهبردهای اتوس‌آفرینی برای تاریخ‌نگار را در دو لایه تحلیل خواهیم کرد؛ نخست اتوس‌های برون‌متنی و دیگری اتوس‌های درون‌متنی. منظور از اتوس‌های برون‌متنی تمام تمهیداتی است که به صورت غیرمستقیم در متن تاریخ تأثیرگذار است؛ عواملی مانند خاندان تاریخ‌نگار، شهرت و ... در مقابل، اتوس‌های درون‌متنی به تمهیداتی گفته می‌شود که تاریخ‌نگار به صورت مستقیم در متن تاریخ برای خود، اعتبار کسب می‌کند که می‌تواند شامل سبک تاریخ‌نگار، کاربرد واژگان، میزان تسلط به موضوع مورد بحث و ... شود.

۱-۴. عوامل اعتباربخش برون‌متنی

بررسی شخصیت سخنور (به‌طور کلی) یکی از مؤلفه‌های اصلی در نقد نو-ارسطویی است. هدف از این مذاقه دستیابی به نوعی زندگی‌نامه از زندگی فردی سخنور نیست، بلکه هدف مطالعه فردی سخنور کشف تلاش‌های رتوریکی و تاریخ، تجربه و شخصیت سخنور است (Foss, 2009, p. 25). در این بررسی منتقد می‌بایست به زندگی سخنور به‌عنوان مسیری در راستای رسیدن به انگیزه‌ها، تجربیات، اهداف، نگرش‌ها، تمهیدات بلاغی و مواردی از این دست، بنگرد تا از این طریق به میزان تأثیرگذاری متن به مخاطب دست یازد. در ادامه ما به تعدادی از اتوس‌های برون‌متنی در فتوحات شاهی اشاره می‌کنیم.

۱-۴-۱. حسن شهرت و تبار تاریخ‌نگار

شهرت و تبار تاریخ‌نگار از جمله عوامل مؤثر در کسب اعتبار و بالا بردن میزان اقناع‌گری وی به‌شمار می‌آید. اینکه تاریخ‌نگار از تبار یک مورخ یا متعلق به خاندان‌های علمی و فرهنگی باشد از حیث حرفه‌ای و جاهت ویژه‌ای پیدا می‌کند. طبیعی است کسی که در خانواده‌ای حرفه‌ای رشد کرده و از کودکی با هنر آبا و اجدادی پرورده شده است، از توانایی و اصالت حرفه‌ای بهره‌مند باشد. در نظر عموم اعتبار کار چنین فرزندی بیشتر از کسی است که پیشینه‌ای در آن صنعت نداشته است. به‌طور قطع روایت تاریخ حبیب‌السیّر اعتبار بیشتری دارد تا تاریخ عالم‌آرای شاه اسماعیل که نویسنده‌اش ناشناخته است. حبیب‌السیّر به قلم خواندمیر، نوۀ تاریخ‌نگاری برجسته نوشته شده است. نیای مادری‌اش، میرخواند، از تاریخ‌نگاران مشهور دربار تیموریان و صاحب روضه‌الصفا است. پس از خواندمیر پسرش، امیر محمود خواندمیر، کار پدر را ادامه داد و نیل تاریخ حبیب‌السیّر را که تاریخ شاه اسماعیل و شاه طهماسب است به نگارش درآورد. سه کتاب روضه‌الصفا، حبیب‌السیّر و نیل تاریخ حبیب‌السیّر که در شمار منابع معتبر تاریخی هستند در واقع متعلق به اسلوب تاریخ‌نگاری یک خاندان است که ویژگی‌های خاص خود را دارد.

امیر صدرالدین سلطان ابراهیم الامینی هم در میان تاریخ‌نگاران عصر صفوی از حسن شهرت برخوردار بوده و در خاندان خوش‌نام و صاحب‌منصبی پرورش یافته است. خواندمیر در حبیب‌السیّر از والدش به نیکی یاد می‌کند و پدر و والده‌اش جلال‌الدین عبدالرحمان بن مولانا عبدالله لسان که سال‌ها در منصب صدارت بایسنقر و میرزا علاءالدوله بوده سخن به‌میان می‌آورد

(خواندمیر، ۱۳۸۰، ص. ۳۲۶). خواندمیر، امینی هروی را که «بوفور فضل و ادب و کمالات موروث و مکتسب پیراسته است» معرفی و نظم و نثرش را می‌ستاید (همان، ص. ۳۲۷). امینی هروی چند سالی را در ملازمت ابوالمنصور سلطان مظفر حسین میرزا می‌گذراند و قابلیت و توانایی خود را نشان می‌دهد تا به منصب صدارت می‌نشیند و تا پایان حیات حسین میرزا در در همان مقام باقی می‌ماند. وی چنان که در مقدمه اثرش گفته است در سال ۹۱۶ق به اردوی شاه اسماعیل وارد می‌شود و مورد توجه شاه اسماعیل قرار می‌گیرد و در ۹۲۷ق مأمور به نوشتن تاریخ فتوحات شاهی می‌شود (دست‌نویس شماره ۷۹۱۰۶، برگ ۳). خواندمیر در این باره می‌گوید:

تألیف فتوحات شاهی برای صواب‌نمایش تعلق گرفت و حالا بجد تمام و جهد مالاکلام بآن امر اشتغال مینماید و در انشاء آن کتاب کمال فصاحت و بلاغت ظاهر ساخته از حسن عبارت و لطف استعارت دقیقه نامرعی نمی‌گذارد ... (خواندمیر، ۱۳۸۰، ص. ۳۲۷).

۲-۱-۴. ورزیدگی در کتابت و انشا

طبق سنتی دیرین تاریخ‌نگاران ایرانی اغلب از میان اهل دیوان و فرزندان آنها برخاسته‌اند. آنها در هر مقامی از صاحب‌دیوان گرفته تا منشی و شاعر و قاضی باید به هنر نویسندگی و مهارت انشا آراسته می‌بودند، زیرا شرط اصلی تاریخ‌نگاری، ورزیدگی در انشانویسی بوده است. این سنت در فرهنگ سیاسی ایران قدمت زیادی دارد و منحصر به دوره صفوی نیست. با نگاهی به تاریخ سلسله‌های پیش از صفویان شواهد متعددی را خواهیم یافت که تاریخ‌نگاران از دیوان رسایل یا دارالانشا برخاسته‌اند. این بخش از دربار جای منشئیانی بوده است که سلسله‌مراتبی از استنساخ تا انشای مکاتبات سلطانی را طی می‌کردند. برخی از دبیرانی که دارای مهارت‌های اعلا در کتابت و ترسل بودند به نگارش تاریخ گماشته می‌شدند یا خود شخصاً تاریخ می‌نگاشتند. چنانکه بیهقی در دبیرخانه غزنویان مشغول به کار بوده و به نگارش تاریخ هم پرداخته است. از این رو تاریخ‌نگاری و دبیری در سنت تاریخ‌نگاری اسلامی و ایرانی پیوندی دیرینه داشته‌اند.^{۴۴}

امینی هروی خلاف دیگر تاریخ‌نگاران در دوره‌های بعد از شاه اسماعیل، از مکاتبات سیاسی در تاریخ خود نقل نمی‌کند، اما این امر دلیلی بر اینکه او در دبیرخانه صفوی نبوده و دسترسی به اسناد و مکاتبات سیاسی نداشته است، نمی‌شود. در دوره‌های بعدی حکومت صفویان ما شاهد

منشیانی هستیم که علاوه بر منشی‌گری به تاریخ‌نویسی هم اشتغال دارند که اسکندربیک منشی یکی از آنان است.

۴-۳. اصالت رأی و استقلال نظر مورخ

در اینجا ضروری است تفاوت میان تألیف تاریخ و تصنیف تاریخ را تبیین کنیم. تألیف به نوشته‌ایی گفته می‌شود که نویسنده محتوای اثرش را از گردآوری از نوشتارهای دیگران، تنظیم می‌کند و خودش به صورت مستقیم در نوشتن اثر، دخالتی ندارد. در حالی که تصنیف، نوعی نگارش شخصی و اصیل است که توسط نویسنده خلق و ابداع می‌شود. استقلال امینی هروی در نگارش تاریخش را می‌بایست ناشی از وابسته نبودن وی به تاریخ‌های پیش از خود دانست؛ به این معنی که چون تا سال ۹۲۷ق تاریخی از زندگی و حوادث شاه اسماعیل نوشته نشده بود، وی با اتکا بر شواهد و مدارکی که مشهود خود یا ثقات بوده است، دست به نگارش تاریخ خود می‌زند. اشاره به این مطلب لازم است که چون تاریخ فتوحات شاهی از نوع تاریخ‌های دودمانی است، وی در ذکر سلاطین قبل از صفویه از منابع متعددی بهره برده است^۴ و تنها در ذکر خاندان صفوی - که مورد نظر این جستار است - از منابع مکتوب پیش از خود استفاده نکرده است. وی در مقدمه تاریخش به این امر که تا به حال کسی تاریخ فتوحات شاه اسماعیل را چنان که باید به نگارش در نیاورده است چنین اشاره می‌کند:

بعضی از فضای عالیقدر که [از] آسمان انشاء و املاء را بدر بودند، بترتیب و تزین وقایع ایام جهانگیری آن حضرت پرداختند و دولت مساعدت و بخت معاضدت نکرد و دران باب مجلدی مکمل نساختند و همچنین فرقه از شعرای بلاغت شعار که فردوسی روزگار بمرتبه، حسانی ثابت گشته خواطر اصحاب اعتبار بودند در سرانجام نظم آن دست و قلم را فرسودند بکلید کلک مشکین سلک باب تصنیفی بر چهره آرزو نگشودند ولی چون این حقیر پریشان ضمیر طالب سر یقینی از اسرار دنیوی و دینی ابراهیم امینی ... (فتوحات شاهی، دست‌نویس شماره ۷۹۱۰۶، برگ ۲).

این نوع بیان تاریخ‌نگار که این اثر را اولین تاریخ جامع در فتوحات شاه اسماعیل برمی‌شمارد می‌تواند میزان اهمیت این کتاب را نشان دهد و مخاطب را قانع کند و از طرفی دیگر اعتبار تاریخ‌نگار را نیز بالا ببرد. همچنین، امینی هروی در ذکر بعضی روایت‌هایی که نشان از ظلم و بی‌عدالتی شاه اسماعیل نسبت به مردم روا داشته است، بی‌پروا سخن می‌گوید. برای نمونه

می‌توان ذکر واقعه طیس را یادآور شد که تاریخ‌نگار چنین نقل می‌کند: «بخیل را سر بریدند و کریم و بخیل را جهت تصرف نقد زندگی سینه دریدند ... و در آن واقعه هالکه هایلله از سه هزار آدمی افزون به سیل تیغ آبیگون نابود گشتند ...» (امینی هروی، ۱۳۸۳، ص. ۲۴۳). باید به این امر اشاره کرد که تاریخ‌نگاران برای حفظ اعتبار شاه کم‌تر مجال اظهارنظرهای شخصی در خلال تاریخ خود را داشته‌اند.

۲-۴. عوامل اعتباربخش درون متنی

همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد، اتوس‌های درون‌متنی به آن دسته از تمهیداتی گفته می‌شود که تاریخ‌نگار به صورت مستقیم در متن تاریخ برای خود، اعتبار کسب می‌کند. در این بخش ما به تمام تمهیداتی که تاریخ‌نگار به صورت درون‌متنی در پی کسب اعتبار و بالا بردن میزان اقتناع مخاطب، از آن‌ها استفاده کرده است، اشاره می‌کنیم.

۱-۲-۴. سنت مقدمه‌نویسی نسب‌سازانه در تاریخ‌های صفوی

کارکرد رتوریک مقدمه‌نویسی نسب‌سازانه در تاریخ را در وهله اول می‌بایست در مشروعیت‌بخشی به پادشاه و سلسله‌اش دانست. منظور ما از مقدمه‌نویسی نسب‌سازانه، به آن بخش از تاریخ‌های صفوی برمی‌گردد که تاریخ‌نگار به ذکر خاندان و اجداد شاهان صفوی اشاره و دلیل نوشتن تاریخ خود را بیان می‌کند. این مقدمه‌ها با بخش دیباچه تاریخ‌های عمومی مانند حبیب‌السیر متفاوت است. در این بخش تاریخ‌نگار از شیخ صفی و کرامات وی یاد می‌کند و پس از آن به ذکر فرزندان و کرامات آنان می‌پردازد تا در نهایت به شاه اسماعیل می‌رسد. این شیوه مقدمه‌نویسی نسب‌سازانه ارتباط نزدیکی با مسئله مورثی بودن حکومت صفویان دارد. چنان‌که امینی هروی علاوه بر مقدمه فتوحات، در جای جای تاریخش به این مسئله اشاره می‌کند (همان، ص. ۱۳). این بخش را باید بیشتر در خدمت کسب اعتبار برای شاه دانست. هر چند که این روش به‌طور مستقیم برای امینی هروی، کسب اعتبار نمی‌کند، اما از این جهت که امینی هروی آغازگر این سنت در تاریخ‌نویسی صفویه بوده و این مقدمه‌نویسی نسب‌سازانه به‌عنوان الگویی برای تاریخ‌نگاران در دوره‌های بعدی حکومت صفویه مورد استفاده قرار گرفته است، برای وی اعتبار کسب می‌کند. بخش مهم این مقدمه‌ها ذکر شجره خاندان صفوی و رساندن آنان به امام موسی

کاظم (ع) است. کارکرد ایدئولوژیک شجره‌نویسی را می‌توانیم از ابزارهای اتوس‌آفرینی برای شاهان صفوی به شمار آوریم.

۲-۲-۴. عینیت‌بخشی به روایت تاریخی

مفهوم عینیت^{۴۶} در فلسفه نقدی تاریخ^{۴۷} علاوه بر اهمیت جایگاه‌اش معانی مختلفی را در بر می‌گیرد.^{۴۸} فهم عینیت را می‌بایست در سه رهیافت برساخت‌گرایان^{۴۹}، بازساخت‌گرایان^{۵۰} و واساخت‌گرایان^{۵۱} به تاریخ جست. عینیت نزد تاریخ‌نگاران برساخت‌گرا و بازساخت‌گرا که به تجربه‌گرایی^{۵۲} باور داشتند، به بازساخت عینی امور واقع یعنی آنچه در گذشته واقعاً رخ داده است، نظر دارد. بنابراین، آنان بر این باورند که شناخت تاریخی امری عینی است و تاریخ‌نگار نمی‌بایست در گذشته مداخله کند. این انگاره به‌وسیله تاریخ‌نگاران واساخت‌گرا به چالش کشیده شد. آنان - خلاف دو رهیافت پیشین - برآن‌اند که تاریخ، روایتی ساخته‌شده و محصول متنی تاریخ‌نگار است نه بازساخت امر واقع^{۵۳}. در اینجا قصد نداریم این مسئله را پیش‌نهمیم که تا چه اندازه تاریخ‌نگاری صفویان عینیت داشته است یا خیر؟ بلکه می‌خواهیم به این دست‌یابیم که تاریخ‌نگاران از چه روش‌های رتوریکی برای به عینیت درآوردن روایت‌های تاریخی خود، بهره می‌برده‌اند. در ادامه به مواردی که به عینیت‌بخشی روایت تاریخی کمک می‌کند، اشاره می‌کنیم.

۱-۲-۴. وصف دقیق جزئیات

میزان دل‌بستگی تاریخ‌نگار به توصیف‌ها و بیان مو به موی وقایع می‌تواند کارکردهای بلاغی متعددی در روایت رویدادهای تاریخی داشته باشد. یکی از کارکردهای روایی توصیفات دقیق، مسئله طول زمانی است. این کاربست روایی، زمان خواندن را طولانی‌تر از زمان رویداد، نشان می‌دهد (مارتین، ۱۹۸۶، ترجمه شهبا، ۱۳۹۱، ص. ۹۱). این بافت گسترش‌یافته روایت و انباشت رخدادها، خواننده را به اقتناع می‌رساند، به گونه‌ای که انباشت رخدادها متعدد میزان عینیت را بالا می‌برد. گویا که خود تاریخ‌نگار در قلب رویداد حضور داشته است. از طرفی دیگر تاریخ‌نگار با این شیوه به خواننده نشان می‌دهد که تا چه اندازه نسبت به ذکر وقایع و حقایق تاریخی وفادار

بوده است تا از این منظر، اعتبار یا اتوس خود را حفظ کند.

گزارش جزئیات، به شیوه نمایشی بر میزان حقیقت‌مانندی روایت می‌افزاید و منطق واقع‌گرایی را در گزارش القا می‌کند؛ در نتیجه گزارش باورپذیر می‌نماید. اطلاع‌گزارشگر از جزئیات حاکی از آگاهی و وقوف کامل او به موضوع است، پس صادق است و همه‌چیز را چنان که بوده گزارده است. چنین روشی سبب نمایشی شدن و ادبیت متن می‌شود و روایت را جذاب، خواندنی و شنیدنی می‌کند. نتیجه این جذابیت شهرت متن است. متن در نتیجه اشتهار، اعتبار هم کسب می‌کند. نمونه‌اعلای تاریخ‌نگار جزئی‌نگر ابولفضل بیهقی است.

۲-۲-۴. تاریخ‌نگار در مقام شاهد عینی (راوی ناظر)

هر گزارش تاریخی هر چه به زمان و مکان رویداد نزدیک‌تر باشد، وثوق و اعتبار بیشتری دارد. اگر تاریخ‌نگار، شخصاً شاهد عین رویداد باشد احتمال وثوق و اصالت روایت او بیشتر است تا آنکه از قول شاهدان عینی یا با واسطه از شاهدان نقل کند. هرچه تاریخ‌نگار از اصل رویداد فاصله بگیرد به همان میزان از اعتبار گزارشش کاسته می‌شود. معمولاً آن بخش‌هایی از کتاب‌های تاریخی که تاریخ‌نگار خود شاهد آن بوده است عیار اصلی کار وی را تعیین می‌کند. امینی هروی که پس از جنگ شاه اسماعیل با شیبک خان در سال ۹۱۶ق به اردوی شاه اسماعیل وارد شد، شاهد برخی از وقایع و جنگ‌های دوران شاه اسماعیل بوده است. این امر تأثیر مستقیمی با میزان عینیت‌بخشی به رویدادهای تاریخی دارد. وی در چند مورد به حضور خود در رویداد اشاره می‌کند که برای نمونه به نقل یک مورد بسنده می‌کنیم: راقم این حروف در حواشی آن مجلس بود و تماشا می‌نمود که ... (امینی هروی، ۱۳۸۳، ص. ۳۶۲).

۳-۲-۴. نقل قول از شاهدان عینی

یکی از راهبردهای عینیت‌بخشی در تاریخ میزان استفاده تاریخ‌نگار از شاهدان عینی و افراد مورد وثوق است. هر چه بسامد این روش بیشتر باشد متن عینی‌تر و درجه اعتبار سخن تاریخ‌نگار بالاتر می‌رود. این شیوه که مورد استفاده بیشتر تاریخ‌نگاران است با ذکر نام شاهد یا عنوان‌هایی مانند ثقه، مورد وثوق و ... به‌کار گرفته می‌شود. فتوحات شاهی هم از این شیوه بهره برده است. برای نمونه امینی هروی این گونه کلام را عینیت می‌بخشد: «مقارن این حالی یکی از خواص که به

راستی قول و صدق مقال و طهارت اطوار و نظافت، احوال می‌گذرانید به عرض رساند که ...» (همان، ص. ۱۶۰). اشاره به خواص بودن آن فرد مخاطب را اقتناع و روایت را عینی می‌کند. امینی در جایی دیگر این چنین روایت را عینی می‌کند: «راقم این حروف از استاد علی مومی الیه استماع دارد که ...» (همان، ص. ۲۳۷).

۳-۲-۴. استناد و اتکا به گفتمان‌های غالب

از دیگر شیوه‌های اتوس‌آفرینی برای تاریخ‌نگار توسل به منابع گفتمان‌های معتبر و مسلط پیشین است. تاریخ‌نگار در این روش تسلط خود را به متون متعدد دینی، تاریخ گذشتگان و دیوان‌های شاعران در جهت نشان دادن استحقاقش در نوشتن تاریخ به مخاطب نشان می‌دهد. امینی هروی کتاب خود را با متون و گفتمان‌های غالب پیشین پیوند می‌دهد تا از آن‌ها کسب اعتبار کند. در ادامه به گفتمان‌های موجود در فتوحات شاهی اشاره می‌کنیم.

۱-۳-۲-۴. گفتمان اسلامی: قرآن و حدیث

مذهب تشیع پس از رواجش در دوره تیموری، بستر مناسبی را برای تثبیت تشیع در دوره صفویان فراهم می‌کند. شاعران و نویسندگان مجال بیشتری برای ابراز عقاید مذهبی خود می‌یابند. تاریخ‌نویسی صفویه هم از بازنمایی عقاید شیعی دور نمانده است و تاریخ‌نگاران به شیوه‌های گوناگونی برای نشان دادن عقاید خود بهره برده‌اند.

کاربست فراوان امینی هروی از آیات قرآن و احادیث در راستای اهداف ایدئولوژیکی و سیاسی صفویان بسیار چشم‌گیر است. وی با مهارت زیادی رخدادهای زمانه شاه اسماعیل و رفتارها و تصمیمات وی را با آیات قرآن و احادیث پیوند می‌زند. استفاده امینی هروی از آیات و روایات نسبت به تاریخ‌نگار هم‌عصرش، خواندمیر، به مراتب بیشتر است. یکی از کاربردهای این روش پیوند موضوعات متفاوت با آیات و روایات است. هر چند که استفاده از آیات قرآن و روایات در تاریخ‌های پیش از حکومت صفویان هم به کار رفته است، اما این کاربست هوشمندانه از آیات قرآن و ارتباط آن‌ها با رخدادهای تاریخی شاهان صفوی، علاوه بر اینکه تسلط تاریخ‌نگار را به کلام دینی نشان می‌دهد بر اعتبار تارینگاری وی هم می‌افزاید.

۲-۳-۲-۴. گفتمان شیعی

از آنجا که تشیع در زمان شاه اسماعیل صفوی به‌عنوان مذهب رسمی ایران اعلام شد، ناگزیر تأثیر آن در تاریخ‌نگاری این دوره و دوره‌های بعد مشهود است. در فتوحات شاهی گفتمان شیعی و استفاده از آیات و احادیث شیعی در ارتباط با وقایع قابل توجه است. استفاده از این گفتمان، خود را به گونه‌های مختلفی نشان می‌دهد. گاه به شکل القاب و صفاتی مانند فرقه حیدری، حیدر ثانی، نور ولایت و ... و گاه به شکل حدیث و آیات. استفاده از این شیوه در دوره‌های بعدی حکومت صفویه به‌شکل غالی‌تری بروز می‌کند. به‌کارگیری این گفتمان میزان تسلط و آگاهی تاریخ‌نگار را به گفتمان شیعی در جهت تثبیت و تحکیم نظام سیاسی - اعتقادی صفویه نشان می‌دهد و به گونه‌های متفاوتی به‌کار گرفته شده است که در ذیل به آن اشاره می‌شود.

دیوان امام علی: از دیگر شیوه‌های اتوس‌آفرینی امینی هروی استفاده‌های فراوان وی از اشعار امام علی^(ع) است. نقل این اشعار در جهت کسب اعتبار تاریخ‌نگار به‌عنوان فردی شیعی یا با گرایشات شیعی از یک سو، و کسب اعتبار برای شاهان صفوی و حکومت شیعی آنان از سوی دیگر، در ارتباط است. استفاده از اشعار امام علی^(ع) در تاریخ فتوحات شاهی بسیار چشمگیر است. منبع مورد استفاده وی برای نقل اشعار امام علی^(ع) کتاب شرح دیوان منسوب به امیرالمومنین علی بن ابی طالب (ع) تألیف قاضی کمال‌الدین میرحسین بن معین‌الدین میبیدی یزدی (متوفی ۹۰۹ق) است. امینی در تاریخش سخنی از کتاب و مؤلف آن به میان نمی‌آورد. در دو مورد وی پس از نقل شعر ترجمه میبیدی را عیناً ذکر می‌کند. برای نمونه:

السَّيْفُ وَالْخَنَجَرُ رِيحَانُنَا أُمَّ عَلِيٍّ النَّجْمُ وَالرَّجَسُ وَالْأَسْ
شَرَانُنَا مِنْ دَمِ أَعْدَانَا وَكَأْسُنَا جُمَّةُ الرَّاسِ
و قد قيل في بيان ترجمة الرباعية:

در باغ ظفر چو تیغ نیلوفر ماست پیکان به مثل غنچه جان پرور ماست
روزی که ز خون دشمنان باده خوریم شک نیست که کاسه‌های سر ساغر ماست
(امینی هروی، ۱۳۸۳، ص. ۵۰؛ میبیدی، ۱۳۷۹، ص. ۵۳۲)

استفاده امینی هروی را نمی‌بایست تنها در نقل اشعار از کتاب میبیدی محدود کرد. میبیدی اشعار امام علی^(ع) را به‌صورت موضوعی تقسیم‌بندی کرده و برای هر شعر عنوانی را که با موضوع آن در یک راستا هستند، برگزیده است. از این روی، امینی با الهام گرفتن از این شیوه،

متن تاریخش را با توجه به فحوای کلام و با استعانت از تقسیم‌بندی موضوعی میددی، با اشعار امام علی^(ع) مزین می‌کند.^{۴۵} استفاده از این اشعار از این جهت به کسب اعتبار تاریخ‌نگار کمک می‌کند که نشان از احاطه وی به متون و گفتمان شیعی هم‌عصرش دارد. از طرفی دیگر امینی هروی به اثرش که ترجمه دیوان امام علی^(ع) است به صورت ضمنی اشاره می‌کند و در بعضی موارد ترجمه خود را به شعر در ذیل شعر امام علی^(ع) می‌آورد (امینی هروی، ۱۳۸۳، ص. ۳۴).

۴-۳-۲-۴. گفتمان تصوف

کتاب *صفوة الصفا*: یکی از منابع اصلی تاریخ‌های صفوی که بیشترین تأثیر را بر متون تاریخی این دوره داشته، کتاب *صفوة الصفا* نوشته ابن بزّاز اردبیلی است. این کتاب صفویان را به گفتمان مقتدر صوفیانه پیوند می‌زند. جد آنان، شیخ صفی‌الدین اردبیلی از صوفیان مشهور بود که در سال ۶۵۰ق در قریه کلخوران اردبیل به دنیا آمد. وی در سال ۶۷۵ق با شیخ زاهد گیلانی ملاقات می‌کند و در جرگه پیروان وی قرار می‌گیرد و پس از مرگ وی در سال ۷۰۰ق به‌عنوان جانشین شیخ زاهد به ارشاد شاگردان وی همت می‌گمارد. اهمیت این کتاب تا به حدی است که بیشتر مبانی سیاسی و عقیدتی صفویان را می‌توان از دل این کتاب بیرون کشید. *صفوة الصفا* کتابی است در مناقب شیخ صفی‌الدین اردبیلی، نیای شاهان صفوی. استفاده امینی از این کتاب علاوه بر اینکه به خاندان صفوی اعتبار می‌بخشد، تاریخ‌نگار را هم بی‌بهره نمی‌گذارد. ذکر خاندان صفوی در مقدمه تاریخ *فتوحات شاهی*، که برگرفته از *صفوة الصفا* است، اعتقاد امینی را به نیای صفویان و گفتمان تصوفی که شاهان صفوی خود را به آن منتسب می‌کردند، نشان می‌دهد.

۴-۳-۲-۴. گفتمان ملی ایرانی

الف) ادبیات منظوم پارسی دری

در جای جای تاریخ *فتوحات شاهی* ما شاهد استفاده از اشعاری هستیم که تاریخ‌نگار یا خود سروده است یا از شاعران دیگری وام گرفته است. این اشعار هریک کارکرد رتوریکی خاص خود را دارند. برای نمونه هر گاه سخن از جنگ است اشعاری با مضامین جنگی به دنبال می‌آید. یکی از شیوه‌هایی که امینی هروی در استفاده از شعر دارد این است که در پایان هر بخش از وقایعی

که ذکر می‌کند قطعه‌ای شعر می‌آورد که در سه یا چهار بیت آخر آن دعا برای شاه و بقای دولت و حکومت وی می‌کند. بسامد این کاربست در فتوحات شاهی، آن را به نوعی سبک شخصی برای امینی تبدیل کرده است.

ب) ادبیات حماسی

ادبیات حماسی به‌ویژه شاهنامه فردوسی در میان ایرانیان یکی از ارکان هویتی شمرده می‌شده و از روزگار خود فردوسی در کانون ذهنیت ایرانی قرار داشته است. تاریخ‌نگاران عصر صفوی مانند تاریخ‌نگاران پیش از خود با احضار ابیات و رخدادها و قهرمانان شاهنامه دولت‌ها و حاکمیت‌های روزگار خود را با مبانی ملی ایرانی پیوند می‌زدند. در فتوحات شاهی، استفاده از اشعاری با وزن شاهنامه فردوسی را هم نباید نادیده گرفت. این اشعار همان‌طور که پیش‌تر گفته شد در وصف میدان جنگ به‌کار گرفته می‌شود. در کنار این، امینی هروی از شاه اسماعیل‌نامه هاتفی خرجردی نیز استفاده کرده است (همان، ص. ۳۲). از آنجایی که هویت ملی ایران با شاهنامه فردوسی گره خورده است، تاریخ‌نگاران برای هویت‌بخشی به شاهان صفوی از اشعاری با مضامین حماسی در وزن شاهنامه فردوسی استفاده می‌کردند. این علاقه به شاهنامه و مضامین آن پس از هاتفی خرجردی که کارش هم مانند اسدی توسی ناتمام ماند، به وسیله قاسمی گنابادی در سال ۹۴۰ق به پایان رسید. دامنه تأثیر همه این راهبردها یکسان نیست. برخی از راهبردها تاریخ‌نگار را در میان گروهی ایدئولوژیک اعتبار می‌بخشد و در میان گروه‌های رقیب و دیگر مسلمانان کم‌اعتبار می‌سازد.

۴-۲-۴. وصف قلم و پیوند آن با اعتبار تاریخ‌نگار

وصف قلم، راهبردی کلیدی در اتوس‌آفرینی تاریخ‌نگار است. این شیوه امینی هروی منحصر به مقدمه تاریخ او نمی‌شود. بسامد این شیوه در فتوحات شاهی به قدری است که می‌توان آن را به‌مثابه ویژگی‌های سبکی تاریخ‌نگار قلمداد کرد. وی معمولاً در آغاز بخش‌های مختلف رویدادهای تاریخی، اعتبار قلم خود را به خواننده دوباره یادآوری می‌کند و آن عبارت را با حرف ربط «که» به جمله اصلی رویداد تاریخی متصل می‌کند:

قلم صفحه‌آرای بلبل نواساز بوستان معانی و کلک داستان‌سرای که نغمه‌پرداز گلستان سخنرانی است به نوک گهر بار از غنچه سخن بدین‌سان گره‌گشایی کرده و به زبان شکرگفتار به این گونه از بحر تقریر در شاهوار به ساحل ارقام و تحریر آورده که ... (امینی هروی، ۱۳۸۳، ص. ۱۶۳).

کارکرد رتوریکِ استفاده از وصف قلم بدین جهت است که چون تاریخ‌نگار در مقدمه تاریخش اظهار فروتنی و تواضع می‌کند و قلم خود را «شکسته رقم» نام می‌نهد، با وصف قلم خود در متن تاریخ در پی حفظ اعتبار قلمش است. بسامد وصف قلم در حبیب‌السیر به مراتب کم‌تر از فتوحات شاهی است. اشاره‌های متعدد امینی هروی به قلم را می‌بایست در اهمیت قلم در میان سنت ایرانی قبل از اسلام و هم بعد از اسلام، جست. نویسندگان و شاعران زیادی در طول تاریخ ادبیات فارسی ارزش و تقدس قلم را متذکر شده‌اند. مهم‌ترین جایی که به ارزش قلم اشاره می‌کند متن قرآن است که خداوند به قلم سوگند می‌خورد. وصف قلم تنها در ذکر رویدادها به کار گرفته نمی‌شود. امینی در اشعاری که در لابه‌لای رویدادهای تاریخی نقل می‌کند به قلم خود می‌نازد و می‌ستاید: «ولی مرغ کلکم که صید افکن است/ به صحرای صید سخن صد فن است* به هر صفحه از شرح تاریخ شاه/ کند عرصه بی‌کران صیدگاه» (همان، ص. ۱۸۱) مهم‌ترین بخشی که امینی هروی به اعتبار و ارزش قلمش اشاره می‌کند در مقدمه بخش نسب خاندان صفوی است.

۵. نتیجه

بخشی از عناصر اعتباربخش در سنت تاریخ‌نگاری رایج بوده و خاص فتوحات شاهی نیست مانند شهرت تاریخ‌نگار و کتابت و انشا. اما برخی از این عناصر اعتباربخش خاص فتوحات شاهی یا متعلق به تاریخ‌نگاری عصر صفوی است که وجه تمایز آن با تاریخ‌نگاری پیش از صفوی است. فتوحات شاهی به‌مثابه نخستین گام در تاریخ‌نگاری صفویه به جهت تلاش برای شکل دادن به گفتمان سیاسی و مذهبی صفویان از تواریخ پیش از خود متمایز می‌شود. امینی هروی با استفاده از گفتمان‌های رایج عصر خویش در پی پیوند برقرار کردن گفتمان‌های پیشین با گفتمان تازه‌تأسیس صفوی در جهت مشروعیت‌بخشی به این گفتمان است.

باید عناصر بلاغی اعتباربخش را به دو دسته عناصر عام و عناصر درون‌گفتمانی تقسیم کرد. آن عناصری که در خدمت تقویت و ترویج ارزش‌های نظام سیاسی و اعتقادی صفویان است در درون‌گفتمان صفوی و شیعی به تاریخ‌نگار و کار او اعتبار می‌دهد. اما ممکن است از نظر مخاطبان بیرون از گفتمان به‌ویژه گفتمان‌های رقیب از اعتبار متن بکاهد و آن را به متنی فرقه‌ای تقلیل دهد. در این مقاله ما با استفاده از شیوه‌های نقد رتوریک، کاربست‌های اعتباربخشی یا اتوس‌آفرینی برای تاریخ‌نگار را در متن تاریخ فتوحات شاهی بررسی کرده‌ایم و نشان دادیم که

چگونه عناصر درون‌متنی و بیرون‌متنی می‌تواند به اعتبار تاریخ‌نگار بیفزاید.

۶. پی‌نوشت‌ها

1. Authority
2. Rhetorical Criticism
3. Neo-Aristotelian Criticism

۴. در باب دیدگاه‌های انتقادی در مورد نقد رتوریک بنگرید به:

Edwin Black, *Rhetorical Criticism A Study in Method*, The Macmillan Company, New York Collier-Macmillan Limited, First Publish, London, 1965.

A. Hendrix (1968) *In defense of neo-Aristotelian rhetorical criticism*, Western Speech, 32:4, 246-252.

5. Herbert A. Wichelns
6. The Literary Criticism of Oratory

۷. برای مطالعه بیشتر درباره ارکان خطابه در زبان فارسی بنگرید به کتاب: *بلاغت از آتن تا مدینه، بررسی تطبیقی فن خطابه یونان باستان و رم باستان و بلاغت اسلامی تا قرن پنجم هجری قمری*، داوود عمارتی مقدم، تهران: هرمس، ۱۳۹۵.

8. invention
9. organization
10. style
11. memory
12. delivery
13. artifact
14. credibility
15. Hellenic
16. Lysian
17. Cicero
18. Quintilian

۱۹. برای تمایز بیشتر معنای اتوس بنگرید به مقاله کریستوفر گیل به نام:

The Ethos/Pathos Distinction in Rhetorical and Literary Criticism, in The Classical Quarterly, volume 34, pp 149-166, May 1984.

و همچنین:

Ethos, in *Sourcebook on Rhetoric, Key Concepts in Contemporary Rhetorical Studies*, James Jasinski, Sage Publications, London, 2001. pp 229-234.

۲۰. مراجعه کنید به «فایدروس افلاطون» در *دوره آثار افلاطون ترجمه محمدحسن لطفی*، ج. ۳/ ص. ۱۲۱۳؛ و گرگیاس، ج. ۱/ ص. ۲۵۱.

21. Soul

- 22.rhetor
- 23.types of soul / eide psyches
24. Isocrates
- 25.invention
26. organization
- 27.style
- 28.memory
- 29.delivery
- 30.artificial proofs / entechnic pisteis (π'στις)
- 31.inartificial proofs / atechnos
32. Practical Wisdom or Good sense/ Phronesis/ φρο'νησις
- 33.Virtue or Goodness/ arete/ αρετη'
34. Goodwill/ eunoia/ευ'νοια

۳۵. برای شناخت بیشتر اتوسِ ارسطویی بنگرید به مقاله:

S. Michael Halloran (1982) *Aristotle's concept of ethos, or if not his somebody else's*: 58-63

در باب ترجمه اتوس به معنای شخصیت و دیدگاه‌های مختلف بنگرید به مقاله:

The derivation of Ethos, Tomas E. Corts, *Speech Monographs*. pp 201-202

- 36.client
- 37.pleader
38. Rational ethos
39. Content
40. effect
41. sympathy
42. ethos of sympathy

۴۳. شعله کوبین در کتاب تاریخ‌نویسی در روزگار فرمانروایی شاه عباس صفوی به بررسی مقدمه‌های تواریخ صفوی و مبحث مشروعیت‌بخشی اشاره کرده است.

۴۴. درباره ارتباط میان بلاغت و دبیری بنگرید به اثر کالین میچل با عنوان *سیاست‌ورزی در ایران عصر صفوی: قدرت، دیانت، بلاغت*، ترجمه حسن افشار، تهران: فرهنگ جاوید، ۱۳۹۷.

۴۵. بنگرید به امینی هروی، *پیشگفتار*، ص. بیست و پنج.

- 46.Objectivity
- 47.Critical Philosophy of History

۴۸. مسئله عینیت به دو حوزه علوم طبیعی و علوم انسانی مربوط می‌شود و دو معنای آزمون‌پذیری همگانی و مطابقت با امر واقع را در خود جای داده است. در میان تعاریف متفاوت از عینیت که در بالا آورده شد، ماندلبوم عینیت را با بی‌طرفی یکی می‌داند و عواملی را که مانع عینیت‌بخشی در روایت تاریخی می‌شود چنین بر می‌شمارد: غرض شخصی، ترس، خشم، ملیت، تعصب، مذهب و نژاد (Mamdelbaum, 1977, p.146). برای تعاریف مختلف عینیت در زبان فارسی بنگرید به: *مقدمه‌ای بر*

فلسفه تاریخ، نوشته‌ی والش، ترجمه‌ی ضیاء‌الدین علایی طباطبایی، تهران: امیرکبیر، ۱۳۶۳، ص. ۱۰۵ به بعد.
 به زبان انگلیسی هم منابع متعدد و بی‌شماری وجود دارد. برای موضوع مورد بحث ما منابع زیر مفیدند:
 Newall, P. (2009). "Historiographic Objectivity", in A companion to the Philosophy of History and Historiography, Edited by Aviezer Tucker, Blackwell Publishing Ltd.
 Objectivity, In The Routledge Companion to Historical Studies, Alun Munslow, p. 179.
 Objectivity and the writing of History, Alun Munslow in History of European Ideas 28 (2002).

49. Constructionist
 50. Reconstructionist
 51. Deconstructionist
 52. Empiricist

۵۳. در باب نظرات مختلف تاریخ‌نگاران بازساخت‌گرا، برساخت‌گرا و واساخت‌گرا بنگرید به اثر ارزشمند آن مانزلیو به نام: *واساخت تاریخ*، ترجمه‌ی مجید مرادی سه ده، تهران: انتشارات پژوهشکده تاریخ اسلام، ۱۳۹۴.
 ۵۴. استفاده از این منبع را مدیون اشارت دکتر کیومرث قرقلو از دانشگاه کلمبیا هستم. اشعاری را که امینی هروی از شرح میبیدی بر دیوان منسوب به امام علی^(ع) استفاده کرده است به ترتیب با ذکر صفحه میبیدی / امینی در این دو کتاب می‌توان دید: ۷۹/۲۸۷، ۱۵۲/۳۱۸ و ۳۱۹، ۳۹/۳۲۳، ۱۳۱/۳۴۹، ۵۷/۳۸۱، ۳۴/۴۰۵ و ۹۱/۴۰۹، ۱۱/۴۱۳ و ۱۲۵ و ۳۴۴، ۴۶/۸۱، ۱۱۳/۴۶۹، ۵۴/۴۷۳، ۱۰۰/۷۱۵، ۹۱/۷۱۶، ۱۳۹/۳۱۹.

۷. منابع

- ابن بزّاز (۱۳۷۶). *صفوة‌الصفاء*. مقدمه و تصحیح غ. طباطبائی مجد. تهران: زریاب.
- امینی هروی (۱۳۸۳). *فتوحات شاه‌ی*. تصحیح م.ر. نصیری. تهران: انجمن آثار و مفاخر فرهنگی.
- امینی هروی. *فتوحات شاه‌ی*. دست‌نویس شماره ۷۹۱۰۶، کتابخانه مجلس شورای اسلامی.
- افلاطون (۱۳۸۰). *دوره آثار افلاطون*. ترجمه م.ح. لطفی. ج ۱ و ۳. چاپ سوم، تهران: خوارزمی
- خواندمیر (۱۳۸۰). *حبیب‌السیر*. زیر نظر م. دبیرسیاقی و مقدمه ج. همایی. ج ۴. تهران: خیام.
- عمارتی‌مقدم، د. (۱۳۹۵). *بلاغت از آتن تا مدینه، بررسی تطبیقی فن خطابه یونان باستان و رم باستان و بلاغت اسلامی تا قرن پنجم هجری قمری*. تهران: هرمس.
- کوپین، شعله (۲۰۰۰). *تاریخ‌نویسی در روزگار فرمانروایی شاه عباس*. ترجمه م. صفت گل (۱۳۸۷). تهران: دانشگاه تهران.
- میچل، ک. (۲۰۰۹). *سیاست‌ورزی در ایران عصر صفوی: قدرت، دیانت، بلاغت*. ترجمه ح.

- افشار (۱۳۹۷). تهران: فرهنگ جاوید.
- مانزلو، آ. (۱۳۹۴). *واساخت تاریخ*. ترجمه م. مرادی سه ده. تهران: پژوهشکده تاریخ اسلام.
 - مارتین، و. (۱۹۸۶). *نظریه‌های روایت*. ترجمه م. شهباز (۱۳۹۱). تهران: هرمس.
 - میبیدی، ح. (۱۳۷۹). *شرح دیوان منسوب به امام علی (ع)*. به کوشش ا. اشک شیرین و ح. رحمانی. تهران: میراث مکتوب.
 - والش، د.اچ. (۱۹۶۱). *مقدمه‌ای بر فلسفه تاریخ*. ترجمه ض. علایی طباطبایی (۱۳۶۳). تهران: امیرکبیر.
 - چهارسوقی امین، ت.، و سلطانی، ص.ع.ا.، و حجازی، م.ج. (۱۳۹۸). *رتوریک سیاسی و الگویابی پارلمانی در نطق‌های عمومی فراکسیون امید و ولایت*. جستارهای زبانی، ۳ (۵۱)، ۲۱۳-۲۳۹.
 - احمدی، م.، و پورنامداریان، ت. (۱۳۹۶). *معرفی روش‌های مبتنی بر خطابه باستان در نقد رتوریکی کتاب مقدس و بررسی چالش‌های به‌کارگیری آن‌ها در مطالعات نامه به عبرانیان*. نقد و نظریه ادبی، ۳، ۱۲۹-۱۴۹.

References

- Ahmadi, M. & Poornamdarian, T. (2017) Reasons for changing attitude in rhetorical criticism of the Bible from stylistics to interdisciplinary studies. *Criticism and Literary Theory* 3, 129-149. [In Persian].
- Amīnī Haravī, (2004) Amīr Ṣadr al-Dīn Ibrāhīm. *Futuḥāt-i shāhī*. (History of Safavid dynasty until 920 A.H) Edited by M.R. Nasiri, Pers. Society for the Appreciation of Cultural Work and Dignitaries. [In Persian].
- Amīnī Haravī, Amīr Ṣadr al-Dīn Ibrāhīm. *Futuḥāt-i shāhī*. Pers. Ms. Majlis Library 9006. [In Persian].
- Aristotle. (1991). *Aristotle on rhetoric: A theory of civic discourse*. Translated by George A. Kennedy. New York.
- Black, E. (1965) *Rhetorical criticism :A study in method*, The Macmillan Company, New York Collier-Macmillan Limited, First Publish.

- Chaharsough Amin, T., Sultani, S.A.A. & Hejazi, M.J. (2019). Political rhetoric and parliamentary patterning in the general speeches of the Omid and Velayat Fractions. *Language Related Research*. 3(51), 213-239 .[In Persian].
- Corts, Thomas E. (1968) *The derivation of ethos*, Speech Monographs, 35:2, 201-202, DOI: 10.1080/03637756809375583.
- Emarati Moghadam, D. (2016). *Rhetoric from Athens to Medina, the comparative study of ancient Greek rhetoric and classical rhetoric until the fifth century*. Press Hermes .[In Persian].
- Foss, S. K. (2009) *Rhetorical criticism: Exploration and practice*, Waveland Press, Fourth Edition.
- Gill, Ch. (1984). *The Ēthos/Pathos Distinction in Rhetorical And Literary Criticism*. The Classical Quarterly, 34, pp 149166 doi:10.1017/S0009838800029396.
- Halloran, S. M. (1982) *Aristotle's concept of ethos, or if not his somebody else's*, Rhetoric Review, 1:1, 5863, DOI: 10.1080/07350198209359037.
- Ibn Bazzāz Ardabīlī, Tavakkulī b. Ismā'īl. *Şafvat al-şafā*. Ed. Gh. R. Ṭabāṭabā'ī-Majd. Tehran: Zaryāb, 1376sh/1997. [In Arabic].
- J. A. Hendrix (1968) *In defence of neo-Aristotelian rhetorical criticism*, Western Speech, 32:4, 246-252.DOI:10.1080/10570316809389579.
- James S. B. (2007). Ethos. In *Encyclopedia of Rhetoric*. Ed. Thomas O. Sloane. Oxford University Press. Midnight University. 263-277 .
- Jasinski, J. (2001) *Sourcebook on rhetoric, key concepts in contemporary rhetorical studies*, Sage Publications, London.
- Khvandamir, Ghiyath al-Din (2001). *Tarikh-i habib al-siyar fi akhbar-i afrad-i bashar*, Muhammad Dabir-Siyaqi (ed.), 4., Tehran: Kitabfurushi-i Khayyam. [In Arabic].
- Mandelbaum, M. (1977) *The anatomy of historical knowledge*, The Johns Hopkins University Press Baltimore and London.
- Manslow, A. (2000) *The Routledge companion to historical studies*, Routledge,

- London and New York.
- Manslow, A. (2002) *Objectivity and the writing of History*, in History of European Ideas 28. 43-50.
 - Martin, W. (2002). *Recent theories of narrative*. Trans by M. Shaba, press Hermes. [In Persian].
 - Meybodi, H. (2000). *Ibn Moin al-Din, Imam Ali's Divan*. Miras Maktoob. [In Persian].
 - Mitchell, C.P. (2009). *The Practice of politics in Safavid Iran: Power, religion and rhetoric*. I.B. Tauris. [In Persian].
 - Munslow, A. (2006). *Deconstructing history*. Trans by M. Moradi, Press Research Center of Islam (2015). [In Persian].
 - Newall, P. (2009). *Historiographic objectivity*. In A Companion to the Philosophy of History and Historiography, Edited by Aviezer Tucker, Blackwell Publishing Ltd.
 - Plato (2001). *Plato's works*. Trans by M.H. Lotfi, 1&3, Press Kharazmi, Tehran. [In Persian].
 - Quinn, Sh.A. (2000). *Historical writing during the reign of Shah Abbas: ideology, imitation and legitimacy in Safavid Chronicle*, Salt Lake City, University of Utah Press. [In Persian].
 - Walsh, W.H. (1961). *Introduction to philosophy of history*. Trans by A. Tabatabai, Press Amir Kabir. [In Persian].
 - Wichelns, H. A. (1962). The literary criticism of oratory. In *studies rhetoric and public speaking* in Honor of James A. Winans, ed. A. M. Drummond, New York.
 - Wisse, J. (1989). *Ethos and pathos from Aristotle to Cicero*. Amsterdam.